

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

ભારતની

એક

વિરલ વિભૂતિ

જગત્પિતા, વિશ્વ-વન્દ્ય, પ્રમુ મહાવીરના નિર્વાણની
પુનિત સ્મૃતિ નિમિત્તે

મુનિ શ્રી ચન્દ્રપ્રભસાગરજી
(ચિત્રભાનુ)

પ્રકાશક

જૈન યુવક મંડળ-વીરમગામ

વીર સં. ૨૪૭૬

આશ્વિન

વી. સં. ૨૦૦૬

મુનિરાજશ્રી ચન્દ્રકાન્તસાગરજી મહારાજના સદુપદેશથી,
શાહ હજનલાલ સુલાખચંદલા સુપુત્રો-ચુનીલાલ, મણીલાલ,
વાડીલાલ, ડાઘાલાલ તથા મોહનલાલએ પોતાના સ્વ-
માતૃશ્રી જડાવખાઈના સંસ્મરણથી આ પુસ્તિકાને
આર્થિક સહાય આપી છે.

નૈવેદ્ય

યુવાન, વિચારશીલ, સુપ્રસિદ્ધ વ્યાખ્યાતા મુનિ મહારાજ
શ્રી ચંદ્રપ્રભસાગરજી મં તરફથી “ ભારતની એક વિરલ
વિભૂતિ ” અને “ જગ ! ઓ મહાવીરના સપૂત ” નામે એ
નાનકડા લેખો અનુક્રમે “ સિદ્ધચક્ર ” અને “ કલ્યાણ ” માસિકો-
માં અગાઉ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે. તે હવે નાની પુસ્તિકાને આકારે
આપની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે.

મહારાજશ્રીએ પોતાની ભાવવાહી ભાષામાં પ્રભુ મહા-
વીરનું રેખાચિત્ર અને એમનો સંદેશ રજૂ કરી સમાજને
જાગૃત કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે; અને બીજા નિર્મલમાં “ સાયો
જૈન ” કેવો હોય તેનું શબ્દચિત્ર આલેખ્યું છે.

તેમની કલ્પનાનો સાયો જૈન આજે ધણ અને જગતને
પોતાની સુવાસથી ભરી દે, એવી શુભ કામના સાથે અમે આ
પુસ્તિકા સમાજ આગળ મૂકીએ છીએ.

શ્રી જૈન યુવક મંડળ વતી
કાન્તિલાલ વાડીલાલ ચૌરા
ખી. એ; એસ. ટીસી.; કાવ્યતોર્ય, કોવિંદ

ભારતભી

એક વિરલ વિભૂતિ

હિંસાના ભડકાથી સળગતી દુનિયા પર, વિલાસમગ્ન દુનિયા પર, પાપથી ખદબદતી દુનિયા પર, ચૈત્ર શુદ્ધ તેરસના પુનિત દિવસે એક અજોડ ખાળકે-વિભૂતિએ અવતાર લીધો.

આંખમાં અમૃત, મુખકમળ પર મધુર સ્મિત, હૈયામાં કરુણા અને આત્મામાં અખંડ વિશ્વવાત્સલ્ય ભરીને અવતરેલી આ વિરલ વિભૂતિને જોઈ, દુનિયા દંગ બની ગઈ.

આ વિરલ-વિભૂતિના આગમનથી દુઃખિયારી દુનિયા પર સુખની ગુલાબી હવાનો સંચાર થયો. વસન્તની કામણુગારી કોકીલા આશ્રવૃક્ષની શાખા પર આનન્દ ને ઉલ્લાસથી ઝૂંટા ઝલતી, મંજુલ-ધ્વનિથી ટહૂકા કરવા લાગી. કુંજની ઘટાઓમાંથી મનોહર પક્ષીઓ મનોહર-ગીત ગાવા લાગ્યાં, શુભ વસ્ત્રધારિણી સરિતા, પૂર્ણ સ્વાસ્થ્યથી ઝડપભેર મધુર હાસ્ય કરતી, સાગર ભણી ધસવા લાગી-વિશાળ આકાશમાં પરિભ્રમણ કરતા દીવાનાથનો કોમળ પ્રકાશ-પુંજ, ધરા પર વર્ષવા લાગ્યો, અને અવિરત નરકની યાતના ભોગવતાં પીડિત હૈયાં, આ શાન્ત અને સુખના મુક્ત વાતાવરણમાં વિહરવા લાગ્યાં, વાતાવરણ કાંઈક અલૌકિક હતું !

આ વિરલ વિભૂતિનો અવતાર થતાં, સ્વયં દેવેન્દ્રો એમના દર્શનાર્થે આવ્યા, મહાન્ ભૂપાલો અંજલિપૂર્વક એમની સામે શિર ઝુકાવીને, નમન કરવા લાગ્યા; અનેક માનવો એમની સેવામાં હાજર થયા. અને વિશ્વનો વૈભવ એમના ચરણોમાં ખડકાવા લાગ્યો.

એ દિવસોમાં એમના યૌવનનો રંગ જામ્યો. સંસારનો રંગ પણ ખીલ્યો અને પ્રિયદર્શિના જેવું સંસ્કારી સંતાન પણ જન્મ્યું, પણ આ બધું એ વિરલ વિભૂતિને મન પુણ્યરૂપી રોગને નાશ કરવા માટે ઔષધરૂપ જ હતું. આમ કરતાં ત્રીશ વર્ષના વાળુ તો વિજળીના ચમકારની પેઠે વહી ગયાં. માનવીને સુખના દિવસો કેટલા સોહામણા લાગે છે !

દુનિયાના સદ્ભાગ્યના એક મનોહર પ્રભાતે, આ વિરલ વિભૂતિએ વૈભવથી ઉભરાતાં રાજમંદિરોનો અને ઝહાલસોયાં સ્નેહીઓનો ત્યાગ કરીને, મહાભ્રમણક્રમણ કર્યું; કારણ કે દુનિયા એમને દુઃખથી છલકાતી દેખાણી. દુનિયા જ્યારે દુઃખથી રીખાતી હોય ત્યારે આ કોમળ હૈયું સુખમાં કેમ વિલસી શકે ?

આ વિરલ વિભૂતિના વસમા વિયોગની વેધક વાંસળી વાગી અને ક્ષત્રિયકુંડ ગામના ઉપવનમાં એક અજોડ કરુણ દશ્ય જામ્યું. આ દશ્ય આ જીવનસમર્પક વિરલ વિભૂતિની વસમી વિદાયનું હતું. આ દશ્ય અનાથ હૈયાંઓની કોમળ લાગણીઓથી છલકાતું હતું. આ દશ્ય વચ્ચે હૃદયવિદારક ઘેરા દુઃખ અને સાચાં આંસુ પણ હતાં. હા ! આકરી વિદાય કોમળતાપૂર્વક લજવાતી હતી. આ વિદાયના દશ્યમાંથી

વાત્સલ્ય અને કરુણાની ધારા ટપકતી હતી. આ વસમી વિદાયની વાંસળીમાંથી હૈયાને હચમચાવી મૂકે એવા કરુણ અને વેધક સૂરો વારંવાર આવી નાજુક હૈયાંઓને વ્યથિત કરતા હતા. પોતાના લઘુ બન્ધવનું આ મહાભિનિષ્ક્રમણ નન્દિવર્ધનના વાત્સલ્યપૂર્ણ હૈયાને વલોવી નાંખતું હતું. જીવનમાં ક્ષણ માત્ર પણ છૂટો નહિ પડનાર પોતાનો લઘુબાન્ધવ આજે સદાને માટે ગૃહ-ત્યાગ કરે છે. ખરેખર, માનવીની પ્રિય વસ્તુ જાય છે ત્યારે એના જીવનનું સર્વસ્વ લેતી જ જાય છે !

ત્રીશ વર્ષ સુધી સૌરભવાળા તરુવરોની શીતળ છાયા-માં વિહરનાર માનવી, અખંડ-અગ્નિ ઝરતા તડકામાં તપે, પુષ્પોની નાજુક શય્યામાં પોઢનાર માનવી, કંટક પર કદમ ભરે, લાખખોની સલામ ઝીલનાર માનવી, રંક આર્યોના અપમાન સહે; આ કાર્ય કેટલું કપડું છે ? એ તો અનુભવી-નું હૈયું જ વેદી શકે-તે આ વિરલ વિભૂતિનું હૈયું જ !

...

...

...

સ્વયં ઈન્દ્ર મહારાજાએ મુકત કંઠે પ્રશંસા કરી—
 “આજે ભારતવર્ષમાં એક વિરલ વિભૂતિ છે કે જે મરણથી ગભરાતી નથી અને જીવનથી હર્ષ પામતી નથી, જેને સુખનાં મનોરૂ સાધનો ખુશ કરી શકતાં નથી અને દુઃખના કૂર સાધનો મુંઝવી શકતા નથી. એ મહાવિભૂતિની દિવ્ય તપશ્ચર્યા આજે વિશ્વમાં અજોડ છે !—” આ પ્રશંસામાં કોઈ સામાન્ય માનવીના ત્યાગ, તપ અને ધૈર્યની કેવળ અતિશયોક્તિ કરવામાં આવી છે, એમ ત્યાં સલામાં એકેલા ઈર્ષાળુ સંગમે માની લીધું, અને સાથે-સાથે નિશ્ચય

કરીને ઊઠ્યો. કે, એ પામર માનવીને ત્યાગ, તપ અને ધૈર્યમાંથી ચલિત કરીને, ઇન્દ્રની પ્રશંસાને અસત્ય બનાવું. આ નિશ્ચય કરતાં જ સંગમ દેવ મટી દાનવ બન્યો, અને એ વિરલ વિભૂતિ પાસે આવ્યો.

સિંહનું રૂપ ધારણ કરી માનવ-હૈયાઓને વિદારી નાખે એવી સિંહ-ગર્જનાઓ કરી જોઈ, પ્રલયકાળના મેઘનું રૂપ ધારણ કરી વિજળીઓના કડાકાભડાકા કરી ઘણાંકના કાન ફેાડી નાંખે એવા અવાજોના અખતરાઓ પણ કરી જોયા; અને છેલ્લે સર્વ શક્તિઓ કેન્દ્રિત કરી, ભયંકર રાક્ષસનું રૂપ ધારણ કરી, એ વિરલ વિભૂતિ પર ત્રાટકવાનો પ્રયોગ પણ કરી જોયો; પણ એ બધું નિષ્ફળ નીવડયું !

આવા પ્રલયના ઝંઝાવાત અને ચક્રવાત વચ્ચે પણ જેમનો ધૈર્ય-દ્વીપક અચલ રીતે ઝળહળતો જોઈ, સંગમ દંગ થઈ ગયો. એના અભિમાનના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા. અભિમાન ગળતાં જ પોતાને, આચરેલા પાપનો પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. એ વિરલ વિભૂતિ પ્રત્યે આચરેલા અયોગ્ય વર્તનથી એના હૈયામાં પશ્ચાત્તાપનો ભડકો ભભૂકી ઊઠ્યો, અને પોતાની જાતને ઘિઝારતો એ વિભૂતિના ચરણોમાં પડી, અંજલિપૂર્વક દીન સ્વરે ક્ષમા માંગવા લાગ્યો.

“ પ્રભો ! આપ શૂરવીર છો, ધીર છો, ગંભીર છો, આપનું આત્મિક બળ અનુપમ છે, આપનો ત્યાગ તપ અને ધૈર્ય અજોડ છે ! આપની જોડ આ વિશ્વમાં લાઘે તેમ નથી. આપની પ્રશંસા ઇન્દ્રે કરી, પણ હું અધમ એ ન માની શક્યો અને આપની પરીક્ષા કરવા માટે આવ્યો;

પણ આજે મને પૂર્ણ સત્ય સમજાયું કે, મારા જેવા અધર્મો પોતાની મનની કલુષિતતાથી જ આપના જેવા મહામાનવના ગુણો સમજી શકતા નથી, અને ઈર્ષ્યા અને અભિમાનથી પોતાની જાતને જ મહાન મનાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં પરિભ્રમણ કરે છે. આપ જગતના પિતા છો, આપ જગત્કરણ છો, વિશ્વગ્રંધુ છો, જગદાધાર છો, અધર્મોધ્ધારક છો, અને તારક છો. હે કરુણાસાગર ! મારા અપરાધની ક્ષમા કરો. હું નીચ છું-અધર્મ છું-પાપી છું. મારો ઉદ્ધાર આપના જ હાથમાં છે, નાથ ! માટે મને તારો ! ! ! ”

આવા અધોર અને ભયંકર અપરાધ કરનારા સંગમ પર પણ વિશ્વ-વિખ્યાત આ વિરલ વિભૂતિએ તો પોતાની અમૃત-ઝરતી આંખોમાંથી કરુણાની વર્ષા જ આરંભી ! એમની વૈરાગ્ય-ઝરતી આંખોમાંથી વાત્સલ્યનું ઝરણું ઝરવા લાગ્યું. એ પુનિત ઝરણામાં સ્નાન કરી, ભારે હૈયે સંગમ પોતાના સ્થાન ભણી સંચર્યો !

સંગમે કરેલા અનેક દુઃખો વેઠ્યા પછી ફરી એમણે આર્ય અને અનાર્ય-વજ્રભૂમિ ભણી વિદ્યાર આદર્યો. સાડા બાર વર્ષ સુધી મૌનપણે ઘોર તપશ્ચર્યા કરી. આ દિવસોમાં એમના પર અનેક વિષમ-વિપત્તિનાં વાદળાં એક પછી એક તૂટવા લાગ્યાં, છતાં એમણે ચૈર્ય, સહિષ્ણુતા અને શાન્તિ-પૂર્વક એમને પ્રસન્નમુખે આવકાર આપ્યો.

આમ અનેક યાતનાઓના દાવાનળમાં આ તેજસ્વી વિરલ વિભૂતિના કર્મો બળીને રાખ થયાં અને એમનો અનન્ત સૂર્યના પ્રકાશથી ચમકતો આત્મા પ્રકાશી ઉઠ્યો. કેવલજ્ઞાન વ્યાપી રહ્યું અને અન્ધકારનો નિતાન્ત નાશ

થયો. પૂર્ણ આત્માના પ્રકાશથી દિશાઓ વિલસી રહી. આ રાજ્યામણા સમયે એમના મુખકમળ પર અખંડ અને નિર્દોષ આનન્દ, વિશ્વવાત્સલ્ય ને પ્રશાન્ત ગાંભીર્યનો ત્રિવેણી સંગમ જન્મ્યો !

સાડાબાર વર્ષ સુધી સેવેલા મૌનનું દિવ્ય તેજ આ વિરલ વિભૂતિના શરીરના રોમાંચોદ્વારા ફૂવારાની જેમ વસુંધરા પર પ્રકાશ પાથરી રહ્યું. વર્ષોને અન્તે એમની મેઘ-ગંભીર મંજુલ ધ્વનિ સાંભળીને શું દેવો કે શું દાનવો, શું માનવો કે શું અજ્ઞ પ્રાણીઓ; બધા એમની નિકટમાં આવવા લાગ્યા. એમનો ઉપદેશ સાંભળવા એ બધા અધીર બન્યા.

આ વિરલ વિભૂતિએ મેઘ-ધારાની પેઠે ઉપદેશ પ્રારંભ્યો—“મહાનુભાવો ! જગો ! વિદ્વાસની મીઠી નિકામાં કેમ પોઢ્યા છો ? તમારું આત્મિક-ધન લૂંટાર્થ રહ્યું છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર મહાન્ ધૂર્ત છે. એ તમને મોહની મદિરાનું પાન કરાવી, તમારા જ હાથે તમારી અમૂલ્ય સંપત્તિઓનો નાશ કરાવી રહ્યા છે માટે ચેતો ! સાવધાન બનો ! જગરૂક બનો ! અને એ ધૂર્તોનો સામનો કરો. ”

આ સચોટ ઉપદેશ સાંભળી લક્તો હાથ બેડી કહેવા લાગ્યા—“નાથ ! આપ શક્તિમાન છો. આપ આ ધૂર્તોનો સામનો કરી શકો છો, પણ અમે નિર્બળ છીએ, ધૂર્તો સખળ છે; અમારાથી એમનો સામનો કેમ થઈ શકે ? અમારા માટે આ કાર્ય કઠિન છે-કપરૂં છે-અઘરૂં છે. આપ તો સમર્થ છો. આપની સરખામણી અમારાથી કેમ થાય ? ”

લોકોની દીનતાભરી વાણી સાંભળી, એ વિભૂતિએ વીર-વોષણ કરી—“મહાનુભાવો ! આવી દયાજનક વાચા ન ઉચ્ચારો. શત્રુઓ પાસે આવી નિર્ભળ વાતો કરશો તો એ તમારો નાશ કરશે. હું પ્રત્યક્ષ જોઈ રહ્યો છું—કે તમારો આત્મા બળવાન છે-વીર્યવાન-છે-અનન્ત શક્તિઓ-નો ભંડાર છે. તમારો અને મારો આત્મા શક્તિની દૃષ્ટિએ સમાન છે. માત્ર ફરક એટલો જ છે કે તમારા પર કર્મનો કચરો છે, અને મારા આત્મા પરથી એ કચરો દૂર થયો છે. તમે પણ પ્રયત્ન કરી એ કર્મના કચરાને દૂર કરો અને પૂર્ણ-પ્રકાશી બનો. કાયરતા છોડી મર્ડ બનો. ખડકની પેઠે અડગ રહો. ક્રોધ વગેરે શત્રુઓની સામે બળવો પોકારો. હું તમને સમરાંગણમાં વિજય મેળવવાની વ્યૂહ-રચના બતાવું.”

આ મંજુલ વાણી સાંભળી લોકો પ્રસન્ન બન્યા. જીવન-વિકાસની નૂતન દૃષ્ટિ જાણવા માટે બધા ઉત્સુક બન્યા.

કદી ન ભૂલાય તેવો મનોહર સ્વર ત્યાં શું રહ્યો—“હું દેવોને પણ પ્રિય જનો ! આ જીવન કેવું ક્ષણભંગુર છે તેનો જરા વિચાર કરો. યૌવન પુષ્પની જેમ કરમાઈ જનારું અસ્થાયી છે. સંપત્તિ વિજળીના ચમકારાની પેઠે ક્ષણિક છે. વૈભવો સન્ધ્યાના રંગની જેમ અસ્થિર છે. સંયોગો મંદિરની દ્યુજાની પેઠે અચળ છે. આયુષ્ય પાણીના પરપોટાની જેમ અશાશ્વત છે. સંસારમાં માત્ર ધર્મ જ એક એવો છે કે જે સ્થાયી-અચલ-શાશ્વત છે. આ ઉત્તમ ધર્મ પાળવા માટે ધર્માન્ધતાને છોડવી જ પડશે. ધર્માન્ધતાને છોડ્યા વિના સત્ય ધર્મ મળવો મુશ્કેલ તો શું પણ

અશક્ય છે ! ધર્માન્ધતાએ સત્ય ધર્મને ગુંગળાવી નાખ્યો છે, માનવોને અન્ધ બનાવ્યા છે. આ અન્ધતામાંથી કલહ અને કંડાસનું સર્જન થયું છે. આ ધર્માન્ધતાથી મહાયુદ્ધો થયાં છે. માનવી, માનવીનો શત્રુ થયો છે. આજ અન્ધતાને લીધે જ્ઞાન પણ અજ્ઞાનમાં ફેરવાઈ ગયું છે. હિંસા, પણ અહિંસાને નામે પ્રગટી છે. પાપ પણ પુણ્યના નામે જીવતું થયું છે. અધર્મ પણ ધર્મને બહાને પ્રગટ થયો છે માટે સત્ય ધર્મ મેળવવાનો અમોઘ ઉપાય બતાવું છું તે પ્રમાદ ત્યજ સાંભળો !

જીવન-વિકાસનો અમુદ્ય ઉપાય અનેકાન્તવાદ છે. અનેકાન્તવાદની કસોટી પર ધર્મની પરીક્ષા સુંદર રીતે થઈ શકે છે. માટે જીવનમાં અનેકાન્તવાદ કેળવો. એના વડે વિશ્વાત્મૈક્ય કેળવો. એક એકનો સમન્વય સાધો. અનેકાન્ત એ પૂર્ણ દષ્ટિ છે. એના વડે વિશ્વમાં રહેલા સત્ય તત્ત્વોનું ગવેષણ કરો. અનેકાન્તવાદ એ સાચો ન્યાયાધીશ છે ! એ જ વિશ્વને નિષ્પક્ષપાત સાચો અને પૂર્ણ ન્યાય આપશે. એ અસત્યના કાળા પડાને ચીરી નાંખશે અને સત્યના દર્શન કરાવશે. આ અનેકાન્તવાદને સ્યાદ્વાદ કહો કે સાપેક્ષવાદ કહો, બધું એક જ છે. આ અનેકાન્તવાદની દષ્ટિ જ્યાંસુધી જીવનમાં નહિ આવે ત્યાંસુધી માનવીનો વિકાસ થંભેલો જ છે, એવો મારો સ્વાનુભવ છે !”

અનેકાન્તવાદનો આ ભવ્ય સિધ્ધાન્ત સાંભળી લોકોનાં હૈયા આનન્દથી વિકસી ઉઠ્યાં. આ નૂતન દષ્ટિ પ્રત્યેકને આદરણીય લાગી. તેથી જ લોકોનાં મુખમાંથી આ શબ્દો સરી પડ્યા. “ કેવી વિશાળ ભાવના ! કેવી વિશાળ દષ્ટિ !

દેવ ! આપ ધન્ય છો. આપે જે પૂર્ણ પ્રકાશ મેળવ્યો છે તે અદ્ભૂત છે ! આપ આપની વાણીનું અમૃત-ઝરણું આ સંતત્ત્વ સંસાર પર અવિરત વહેતું રાખો, એવી અમારી નમ્ર વિનંતિ છે, દેવ ! ”

આ વિભૂતિનો રૂપેરી ઘંટડીના જેવો મધુર ધ્વનિ પુનઃ શું જ રહ્યો—“ભાગ્યશાળીઓ ! હું જે કહી ગયો તે જીવન-દૃષ્ટિની વાત કરી ગયો--વિચારવાની વાત કહી ગયો. હવે આચારની વાત કહું છું. વિચારમાં જેમ અનેકાન્ત-વાદને સ્થાન છે, તેમ આચારમાં અહિંસાને સ્થાન છે.

અહિંસા એ સુંદર સરિતા છે, અનેક તૃપિત હૈયાં એના જળથી તરસ છીપાવે છે. અહિંસા એ સેતુ છે, કે જે બે વિખૂટાં દ્વેષી હૈયાંએને જોડે છે. અહિંસા એ ગુલાબનું ફૂલ છે, જે પોતાની માદક સૌરભથી જગતને પ્રકૃદ્વિલત કરે છે. અહિંસા એ વસન્તની કોયલ છે, જે પોતાના મધુર સંગીતથી હિંસાના ગ્રાસથી ત્રસિત દિલ-ડાંએને પ્રમુદિત કરે છે. અહિંસા એ જ વિશ્વશાન્તિનો અમોઘ ઉપાય છે. અહિંસા વિના વિશ્વમાં શાન્તિનું સામ્રાજ્ય સ્થાપવાનો ખીજો એકેય ઉપાય નથી જ. અહિંસાની અમર ચન્દ્રિકા જ વિશ્વ પર અમૃત વર્ષાવશે.

હિંસાના પાપે જ એક માનવી ખીજ માનવીને જળોની જેમ ચૂસી રહ્યો છે. હિંસાનો ભાવનાએ જ એક રાષ્ટ્ર ખીજ રાષ્ટ્રને કચડી રહ્યું છે. હિંસક માનસે જ વિશ્વમાં અત્યાચારની હોળી સળગાવી છે. હિંસાના સામ્રાજ્યોએ માનવીને પીડિત, બચિત અને દલિત બનાવ્યો છે. હિંસક ધર્મો નિર્દોષ પશુઓના ભોગ લઈ રહ્યા છે, માટે

આચારમાં અહિંસા કેળવે. ધર્મના નામે હોમાતા પશુઓનું રક્ષણ કરે. જાતિવાદના નામે ધિક્કારાતા દલિત વર્ગનો ઉદ્ધાર કરે. અહિંસા એ અમૃત છે. એનું તમે પાન જરૂર કરો ! તમે અમર બનશો. બીજાઓને એનું પાન કરાવો તો દુખિયારી દુનિયા પર સુખની ગુલાબી હવાનો સંચાર થશે.”

આ પ્રેરણા-દાયક ઉદ્ઘોષણાથી ભકતોમાં જેમ આવ્યું. ચૈતન્યના ધબકારા થવા લાગ્યા. વિજળીની જેમ એમના જીવનમાં અનેકાન્તવાદ અને અહિંસાનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. દુરાચરની ગાંઠો ગળવા લાગી. વૈમનસ્ય તો બળીને ખાખ થયું. નિર્બળો સમળ બન્યા. બીકણો ખડાદૂર બન્યા. મુડદાલો પણ મર્દ બન્યા. શું વાણીનો વિરલ પ્રભાવ ! આમ સાક્ષાત્કારની સિધ્ધિ દ્વારા જીવનમાં કોઈ અલૌકિક સર્જનક્ષીલા સર્જાતી ગઈ.

ત્યાંથી આ વિરલ વિભૂતિએ વિહાર કર્યો. ગામડે ગામડે ફરી વળ્યા. ગામે ગામ માનવમહેરામણ ઉભરાતો ! એમના દર્શન અને ઉપદેશથી માનવો અને ભારત ભૂમિ પાવન થતી.

પૂરા ત્રણ દાયકાઓ સુધી અખંડ ઉપદેશનું ઝરણું વહાવી ભારતમાં શાન્તિનું સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું. અહિંસા-જીવનું સિંચન કર્યું. સત્યના વૃક્ષો રોપ્યાં. અસ્તેયના કચારા બનાવ્યા. સંયમના છોડવાઓ પર સંતોષના અનેકવર્ણી પુષ્પો વિકસી ઉઠ્યાં. આ ખંડેર ભારતને મોહક-નન્દનવનમાં ફેરવી નાખવાનું આ લગીરથ કાર્ય, આ વિરલ વિભૂતિએ પ્રોતાના જ વિદ્યમાન કાળમાં, અખંડ સાધનાઓદ્વારા કરી બતાવ્યું.-એ ભારતનું અહોભાગ્ય !

પણ દુર્ભાગ્યની એવી એક રજની આવી કે જેમાં આ લક્ષ્મણશી, ઓજસ્વી દીપક, પાવાપુર નગરીમાં માઝમ રાતે, એકાએક ખૂંટાઈ ગયો-નિર્વાણ પામ્યો. જ્ઞાનનો સ્વાભાવિક-દીપક ખૂંટાતાં વિશ્વમાં અજ્ઞાન-અન્ધકાર વ્યાપવા લાગ્યો. એ અન્ધકારને દૂર કરવા કૃત્રિમ દીપક પ્રગટાવવા પડ્યા. અને લોકો એને કહેવા લાગ્યા:—દિવાળી—

‘દી-પ-આ-વ-લિ’

ઓ વિરલ વિભૂતિ વિભુ મહાવીર! તારું મધુર નામ આજે પણ માનવ હૈયાની અમર વીણના તારે ઝણઝણી રહ્યું છે !

જગ, ઐ! મહાવીરના સપૂત !

ઐ! મહાવીરના સંતાન ! જગ ! ઊભો થઈ જ !
જરા આંખ ખોલીને જો ! તારી જ નજર સામે દીન, હીન,
અનાથ ને ગરીબ માનવો અત્ર વિના ટળવળતા હોય,
ત્યારે તું ત્રણ ટંક સુંદર ને સ્વાદિષ્ટ ભોજન, ઠંડે કલેજે
કેમ આરોગી શકે ? તારી બાજુમાં જ વસતાં તારાં
ભાંડુઓને લાજ ઢાંકવા પૂરતું પણ વસ્ત્ર ન મળતું હોય,
ત્યારે તું દયાવાન કહેવાતો, સુંદર વસ્ત્રોમાં સજ્જ બની
મહાલી કેમ શકે ? તારા જ ભાઈઓ વેર-ઝેર ને દ્રેષની
મહાજવાળામાં સળગતા હોય, ત્યારે તું વિલાસ ને વિનોદ-
ની માદક શય્યામાં કેમ પહોઢી શકે ? આ જોતાં તારું ખૂન
આજે વિલાસની જડતાથી ઠંડું પડી ગયું છે, એમ તને
નથી લાગતું ? તું તારા પુનિત પિતા શ્રી મહાવીરના
સિદ્ધાન્તોને દ્રોહ તો નથી કરતો ને ? તારા હાથે આવું
કૂર પાપ થાય, એ હું ઇચ્છતો નથી. હું ઇચ્છું છું તારા
અમર વિજયને !

કારણ કે તું જૈન છે ! તારી પાસે બે પાંખો છેઃ
અહિંસા અને સત્યની ! આ બે પાંખો કપાઈ જતાં તું

જૈન મટી “ જન ” બની જઈશ ! તારી શોભા આ બે દિવ્ય પાંખોમાં જ છે. આ બે માત્રા તને શ્રેષ્ઠ બનાવનારી છે !—તને ગગનવિહારી બનાવનારી છે ! આ અહિંસા ને સત્યની પાંખોથી તું હિંસાના ભડકાથી સળગતી દુનિયા પર પરિભ્રમણ કરી શકીશ, વિશ્વને પ્રેમ ને શાન્તિનો સંદેશ પાઠવી શકીશ. શાન્તિનો દૂત બની શકીશ, માટે સાવધાન થા ! આ બે પાંખો કપાઈ ગઈ તો સમજજે કે તું પંચુ છે, લંગડો છે. તારી આ બે પ્રિય પાંખો પ્રમાદથી રખે કપાઈ જાય ! માટે જાગૃત બન ! ઝોકાં ખાવાં છોડી દે ! આમ બગાસાં ખાધે ને નિર્માલ્ય જીવન જીવે મુક્તિ નહિં મળે ! મુક્તિ મેળવનાર શ્રી મહાવીરને તું યાદ કર. એણે કેવાં મહાન્ શુભ કાર્યો કર્યાં હતાં ! જો—

જેણે ધૈર્યપૂર્વક નર-પિશાચનો સામનો કરી, ભયભીત ને નિર્ભીક બનાવી અને માનવમાં રહેલી અખૂટ શક્તિનો પરચો બતાવી મહાવીર પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું !

જેણે સાંવચ્છરિક દાન દઈ, અઢળક સંપત્તિ વર્ષાવી અને દીન, હીન, અનાથ ને ગરીબોને યથાયોગ્ય દાનવડે સુખી બનાવી-દાનવીર પદ વિભૂષિત કર્યું હતું !

જેણે વૈભવોથી છત્રકાતાં રાજમન્દિરોને છોડી, પોતાના પ્યારા પ્રિયજનોથી વિખૂટા પડી અને મહામોહનો પરાજય કરી-ત્યાગવીર પદ સુશોભિત કર્યું હતું !

જેણે ગિરિકન્દરાઓમાં ધ્યાનમગ્ન રહી, વાસનાઓનો નાશ કરી અને ઇન્દ્રિયો પર વિજય મેળવી-શૂરવીર પદ શોભાવ્યું હતું !

જેણે અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, સંયમ ને અકિંચનત્વને પોતાના જીવનમાં વણી, એનો જ પ્રચાર આજીવન કરો અને માનવતાની સોડમ મહેકાવી-ધર્મવીર પદ અલંકૃત કર્યું હતું ! એ જ નરવીરનો તું પુત્ર !

જેના નામથી પ્રેરણાનો દીપક પ્રગટે ! એ મહાવીરનો પુત્ર બની, તું આમ નિર્માલ્ય જીવન જીવે, એ તને શોભે ખરું ? ઊડ ! પ્રાણવાન થા ! તારા નિર્માલ્ય જીવનમાં મહાપ્રાણ કૂંક ! તારા ધ્વનિથી દિશાઓ કંપી જાય એવી જયઘોષણા કર ! પાપના પડદા ચીરાઈ જાય એવું તેજ તારી આંખોમાં લાવ. હિમ્મત ને ઉત્સાહથી આગેકદમ ભર ! તારી અદ્ભુત શક્તિઓનો પરચો જગતને બતાવ ! પ્રભુ મહાવીરના સિદ્ધાન્તોને અજીવન નિશ્ચયપૂર્વક જીવનમાં ઉતારી, એમને અમર બનાવ ! ખાત્રી વાયડી વાતો ના કર. આચરણવિહોણા ભાષણોથી કાંઈ વળે તેમ નથી, એવા નિર્માલ્ય ભાષણો સાંભળી-સાંભળીને પ્રજા ત્રાસી ગઈ છે ! માટે લાંબા-પહોળા હાથ કરવા મૂકી દે અને એવું આચરણ કરી બતાવ કે તારું નિર્મળ ચારિત્ર જોઈ દુનિયા દિંગ બની જાય !

કડક શિસ્ત કેળવ ! જીવન-વિકાસમાં નડતર કરતી વાસનાઓ સામે બળવો પોકાર ! વાસનાઓનો સમૂળગો નાશ કર ! આ તારા વિકાસના માર્ગમાં અન્તરાય કરનારને ઉખેડીને ફેંકી દે ! જરા પણ ગભરાઈશ નહિ ! કોઈથી અંજતો નહિ ! કોઈની શે'માં તણાતો નહિ ! જા ! એક પળની પણ વાર કર્યા વિના અહિંસા ને સત્યના સિદ્ધાન્તો-ને વિશ્વમાં વિકસાવવાના તારા આ મહા-કાર્યમાં લાગી જા.

પણ યાદ રાખજે ! નૈતિક સંયમથી કમ્મર બરાબર કસીને જ આ માર્ગે પ્રયાણ કરજે. સંયમમાં જરા પણ શિથિલતા ન પ્રવેશી જાય તે માટે પૂર્ણ કાળજી રાખજે. વાસનાઓ તારા પર વિજય ન મેળવી જાય તે માટે ચારિત્રની મજબૂત કિલ્લેબંધી કરીને, અવિરત જાગૃતિપૂર્વક જીવન-વિકાસના આ મહાપંથે વિહરજે !

વિજયોના ઝબકારા થાય કે વિપત્તિના વંટોળીયા વાય; ધ્રુવાંડના કાન ફેાડી નાંખે એવા કડાકા-ભડાકા થાય કે પ્રલયના મેઘની ગર્જનાઓ થાય; તોય તારા નિશ્ચિત પંથને છોડીશ નહિ, નિશ્ચિત કરેલા ધ્યેયને પહોંચતાં પહેલાં એક ડગલું પણ માર્ગથી ખસવું એ મહાપાપ છે. એ દિવ્ય સંદેશને ભૂલતો નહિ ! વિશ્વમાં એવી કોઈ શક્તિ નથી જે તારા નિશ્ચિત ધ્યેયથી તને ચલિત કરે ! દુનિયામાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી, જે તને તારા માર્ગથી અટકાવે ! તારી ઉચ્ચ તમન્ના જોઈ, પહાડ પણ તારા માર્ગમાંથી ખસી જશે ! તારી વિરાટ શક્તિ જોઈ, સાગર પણ તને માર્ગ આપશે ! તારો દૃઢ સંકલ્પ જોઈ, સિંહ જેવા રાજધિરાજો પણ ચરણમાં આગોટશે ને તારા અંગરક્ષક બનશે. આ કલ્પના નથી, વાક્યપટુતા કે લેખન કળા નથી; પણ કેવળ સત્ય છે, નક્કર છે, વાસ્તવિક છે ! આવું બન્યું છે, બને છે અને બનશે. માત્ર શ્રદ્ધાની જ આવશ્યકતા છે ! વિજયશ્રી આત્મશ્રદ્ધાવાન મહામાનવને જ વરે છે !

આ માર્ગમાં કાંટા પણ છે ને કીચડ પણ છે. કાંટાથી કંટાળી ન જવાય અને કીચડમાં ખૂંચી ન જવાય તે

માટે સચેત રહેજે. વિપત્તિના સમયમાં યાદ કરજે તારા આત્માની અનન્ત વિરાટ શક્તિઓને ! તારી વીર-ગર્જનાથી વિપત્તિઓ કંપી ઊઠશે, ઇન્દ્રિયો ધૂળી ઉઠશે, વાસનાઓ ખળીને ખાખ થશે, અન્ધકાર નાશ પામશે, અનન્ત પ્રકાશથી ઝળહળતો દીપક તારા પંથમાં પ્રકાશ પાથરશે અને પ્રકૃતિ મધુર સ્મિત કરી, તારું સુસ્વાગતમ્ કરશે !

પ્યારા અમૃતના ભોક્તા આત્મન્ ! અધિક તને શું કહું ? હવે તારું વિરાટ રૂપ વિશ્વને દેખાડ જોઈએ ! બહાલા શક્તિઓના ભંડાર આત્મન્ ! તારા શક્તિઓના ભંડારમાંનું એક અમૂલ્ય રત્ન વિશ્વના યોગાનમાં મૂક જોઈએ ! પ્રિય પ્રકાશમાં વિહરનાર આત્મન્ ! તારા શાશ્વત પ્રકાશનું એક કૃપાકિરણ આ વિશ્વ પર ફેંક જોઈએ ! વિશ્વ, તારા જ્વલન્ત પ્રકાશ માટે ઝંખી રહ્યું છે. વીરનો સપૂત, આ કામ નહિ કરે તો પછી કોણ કરશે ?

માટે આજે જ દિપાવલિના પતિત પાવન દિવસે અણુનમ નિશ્ચયપૂર્વક ભર કદમ વિજયકૃચ્છ ભણી !

વીરના સપૂત ! તું મરવા માટે નથી જન્મ્યો. પણ અમર બનવા માટે સર્જ્યો છે. અમર બનવા માટે તારા જીવનનો ઉમદા હિસાબ દુનિયાને આપતો જા હાનવ-તાનું તાંડવ નૃત્ય કરતા જગતને માનવતામાં વિશ્વાન્તિ પમાડતો જા. માનવીના કાળમીઠ હૈયા પર દિવ્ય પ્રેમ અને વિશ્વવાત્સલ્યનાં છાંટણું છાંટતો જા. માનવીનું ભાવી ઉજ્જવળ થાય એ માટે તારા જીવનનો શુભ પ્રકાશ ધરા પર પાથરતો જા. અવિશ્વાસુ વિશ્વના હૃદયમાં, સ્થાયી વિશ્વાસનો સૌરભ મહેકાવતો જા. સ્વર્થની પરાધીનતામાં જકડાયેલા માનવીને પરમાર્થની વાસ્તવિક આઝાદી અપાવતો જા. જીવનને અમર બનાવવાનો આ જ અમોઘ અને અજોડ ઉપાય છે !

મારા અનન્તના પ્રવાસી મિત્રો ! તમે શાન્તિ અને ગંભીરતાથી વિચાર કરો. તમે બહારથી સુંદર અને લલા દેખાવાનો પ્રયત્ન કરો છો. પણ અંદર તમારું મન બેડોલ ને ખૂરું હશે, તો બહારનો કૃત્રિમ દેખાવ શું કામ લાગવાનો છે ? જગતને કદાચ છેતરી શકશો, જગતની આંખમાં ધૂળ નાંખી શકશો; પણ સદા જગત રહેતા તમારા જીવન-સાથી આત્મ-દેવને કેમ કરી છેતરી શકશો ? એની આંખમાં ધૂળ કેવી રીતે નાંખશો ? બોલો, મારા મિત્રો ! બોલો ! આત્મદેવ આગળ તો તમે નગ્ન થઈ જવાના છો ! તે વખતે તમારી આંખમાં ધૂળ પડશે તેનું શું ?

અન્દ્રપ્રભસાગર

મૈત્રી

મૈત્રી લાવતું પવિત્ર ઝરણું, મુજ હૈયામાં વહ્યા કરે:
શુભ થાઓ આ સકળ વિશ્વનું, એવી ભાવના નિત્ય રહે. ૧

પ્રભોદ

ગુણથી ભરેલા ગુણી-જન દેખી, હૈયું મારું નૃત્ય કરે:
એ સંતોના ચરણ કમલમાં, મુજ જીવનનું અર્થ રહે. ૨

કાંકણ

દીન, કૂર ને ધર્મ વિહાણા, દેખી કિલમાં દર્દ રહે:
કંકણ ભીની આંખોમાંથી, અશ્રુનો શુભ સ્રોત વહે. ૩

માધ્યસ્થ

માર્ગ ભૂલેલા જીવન-પથિકને માર્ગ ચિંધવા ભિલો રહું;
કરે ઉપદેશ એ માર્ગની, તો યે સમતા ચિત્ત ધરું. ૪

ઉપસંહાર

મૈત્ર્યાદિ આ ચાર ભાવના, હૈયે ચન્દ્રપ્રભ લાવે;
વેર-ઝેરના પાપ ત્યજીને, મંગલ ગીતો એ ગાવે. ૫

આનંદ પ્રેસ. ભાવનગર.

૩૨૩

શ્રી વૃદ્ધિ-નેમિ અમૃત-અન્થમાસા-અન્થાંક-૧૧

શિવભૂતિ

(દિગમ્બરમત પ્રવર્તક)

૦-૩-૦

લેખક :
મુનિરાજશ્રી ધુરન્ધરવિજયજી

26 JUN 1947

શિવભૂતિ

[દિગમ્બર મત પ્રવર્તક]

પ્રકાશક

શ્રી જૈન સાહિત્યવર્ધક સંભો

ભાવનગર

લેખક

શ્રી નેમ્યમૃત-પુણ્ય-પાદપદ્મપરાગરાગ-

લીનાદીનપીનમનોદ્વિરેકે।

મુનિશ્રી ધુરન્ધરવિજય:

મુદ્રક: શા ગુલાબચંદ સલ્લુભાઈ

મહોદય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ-ભાવનગર

શિવભૂતિ

(સર્વવિસંવાદી, દ્વિગંબર, આઠમા નિહવ)

(૧)

પિતૃવન(રમશાન)પરીક્ષા—

પૃથ્વીના પટ ઉપર ધીરે ધીરે ગાઠ અન્ધકાર પ્રસરતું હતું. તેનો પ્રભાવ નષ્ટ કરવાને કરોડો દીપકો પ્રજ્વલિત થયા હતા. ગગનમાં તારલાઓ પણ તગમગ થતા હતા. શુભ્ર આકાશ-ગંગા ચમકતી હતી. ઝગમગ કરતાં દિવ્ય મણિઓ અને દિવ્ય ઔષધિઓ પણ પ્રકટ્યાં હતાં, પણ અન્ધકારનો પ્રભાવ રંચમાત્ર દૂર થતો ન હતો. વેગથી તે આગળ ધસતું હતું. આ પ્રચંડ તિમિરથી વારંવાર પરાજિત થયેલ નિશાનાથ પણ તેના આગમન અગાઉ જ પલાયન કરી ગયો હતો. ક્ષણમાત્ર ચમકીને વિજળી પણ ભય પામી પોતાના સ્વામીની ગોદમાં છૂપાઈ જતી હતી. એક આદિત્ય સિવાય અન્ય કોઈ તેને દૂર કરવા સમર્થ ન હતું.

તે બિહામણા અન્ધકારની ભયંકરતા વધારવામાં કાળી-ચૌદશ મહદગાર બની હતી. આસો માસની એ કૃષ્ણ

ચતુર્દશીના તિમિરનો લાલ લેવા ભૂત-પ્રેત-વ્યન્તરો પણ ચાલી નીકળ્યા હતા.

દિવસે પણ લયજનક એવા એક સ્મશાનમાં સંભળાતું કે રાત્રિએ ત્યાં ભૂતો ભમે છે, પિશાચો રાસ રમે છે ને માનવને ભરખી જાય છે. એ જ સ્મશાનના શૂન્ય માર્ગે એક કાળા માથાનો માનવી એકલો ચાલી નીકળ્યો છે. તે પણ દિવસે નહિ, રાતે. તેની સાથે પશુનું માંસ ને મદિરા છે. તેના કરમાં તીક્ષ્ણ ધારવાળી તરવાર છે. મગજમાં મદની મસ્તી છે. ઘેનઘેરાં લાલચોળ તેના લોચન છે. કાળી ચૌદશની લીધણ રાત તેને સ્મશાનમાં પસાર કરવાની છે. ભીતિ ને લયના સામ્રાજ્યમાં રહીને તે બન્નેને લગાડવાના છે. સ્મશાનમાં મધ્યરાત્રિએ, માતૃતર્પણ કરવાનો તેને આદેશ મળેલ છે. ભૂત-પ્રેતોને બ્લિ આપી ખુશ કરવાનો તેણે હુકમ ઉઠાવ્યો છે.

સાંજ પડીને તે ચાલી નીકળ્યો. તેની ચાલવાની ઢબ એવી હતી કે તેને જોતાં જ લલાલલા ગભરાઈ જાય. અનુક્રમે ચાલતાં ચાલતાં માર્ગ વટાવી તે નગરથી દૂર-સુદૂર જ્યાં ચકલું પણ ફરકતું ન હતું એવા સ્મશાનમાં આવી પહોંચ્યો.

સ્મશાનની એક તરફ ખળખળ ખળખળ કરતી નદી વહી રહી હતી. તેનો ઊછળતો પ્રવાહ આબુખાબુ વધેલા ઊંચા ઊંચા લેખડો-નાની મોટી ખીણો-સ્મશાનની લયંકરતામાં વધારો કરતા હતા. ખીણ ખાબુ ગાઢ જંગલ પથરાયેલ હતું.

તે સ્મશાનમાં આવી તેણે ચારે તરફ નજર ફેરવી. કેટલેક સ્થળે ચિતાઓ હળુ શાન્ત થઈ ન હતી. તેમાંથી વખતોવખત ભડકા થતા ને શમી જતા. હાડકા-ખોપરી વગેરે કુટવાના અવાજો વારંવાર થતા હતા. ત્યાં તેણે એક સ્થળ પસંદ કર્યું. કુંડળું કાઢીને તેની મધ્યમાં તે બેઠો.

સમય વધતો ગયો તેમ ત્યાં વિવિધ ઉપદ્રવોની શરૂઆત થવા લાગી. શિયાળવાં રોવા લાગ્યાં. તેનાં ચિત્કારો સંભળાવા લાગ્યા. જંગલી પશુ-પક્ષીઓની ચીચીયારી ને કીકીયારી થવા લાગી. કુંડાળાની ચારે તરફ નાના મોટા ભડકા થવા લાગ્યા.

થોડો વખત ગયો એટલામાં તે કુંડાળાથી થોડે દૂર એક શ્યામ આકૃતિ આવી અને તેણે અવાજ કર્યો એટલે ચારે તરફથી નાના મોટા અનેક આકારો ત્યાં એકઠા થઈ ગયા. તેઓ ભેગા મળી રાસ રમવા લાગ્યા. ખી-ખી કરી હસવા લાગ્યા. નાચી કૂદીને અટ્ટહાસ કરતા ધીરે ધીરે કુંડાળા તરફ ધસવા લાગ્યા. નજીકમાં આવી કોઈ તાડ જેવા લાંબા લાંબા થવા લાગ્યા, તે કોઈ પોતાનું શરીર પાછળ પોતાના મૂળ સ્થાન સુધી વધારવા લાગ્યા. તેમાંના કોઈ કોઈ તો ભડકો થઈ કયાંય અલોપ થઈ જતા.

આ સર્વ છતાં કુંડાળામાં બેઠેલો માનવી જરી પણ ગભરાયા વગર બધાને બોધ રહ્યો છે. પોતાની તરફ આવતાં બોધને તેણે બોંબારો ખાધો, તૈયાર થયો ને તે સર્વ ઉપર એક વેધક દૃષ્ટિ ફેંકી. તેના અવાજથી અને દૃષ્ટિથી બધા તરત જ ચાલ્યા ગયા. દૂર જઈ મોટા મોટા ભડકા ને અવાજો કરવા લાગ્યા.

ઘડી બે ઘડી થઈ નહિં ત્યાં તો તે ટોળું પાછું ત્યાં આવી પહોંચ્યું. આ વખતે તો તેમનું સ્વરૂપ ઘણું જ ભયંકર-બિહા-મણું હતું. કોઈને માથે મોટા શિંગડા હતા. કોઈની દાઢો બહાર લાંબી લાંબી નીકળી હતી. કોઈની આંખોની કીકીઓ ઘડીમાં ઊઘી તો ઘડીમાં ચત્તી થતી હતી ને તેમાંથી વિચિત્ર પ્રકાશ ફેલાતો હતો. કોઈના કપાળમાંથી લાલ લાલ ને લીલો લીલો પ્રકાશ નીકળતો હતો, કોઈના પગ ઊંધા હતા. કોઈના આંગળા ને નખ ખૂબ વધેલા હતા. એમ અનેક પ્રકારના વિચિત્ર

આકારવાળા તે ટોળામાં એક યુવતી છાતી ફૂટતી હતી ને બેફાટ રૂદ્ધ કરતી હતી. તેનું માથું ખુલ્લું હતું, તેના લાંબા લાંબા વાળ ઠેઠ પાની સુધી પહોંચ્યા હતા. તેના શરીર પર બારીક વસ્ત્ર હતા. રોઢ રોઢને તેની આંખો સૂઝી ગઈ હતી. કોઈ બચાવો-કોઈ બચાવો એમ તે બૂમ પાડતી હતી.

પ્રથમ તો આ કુંડાળામાં બેઠેલા માણસે તે ટોળાને આ સ્ત્રીને છોડી દેવા કહ્યું ને તેને રાજી કરવા માટે માંસ મદિરા આપવા માટે સૂચવ્યું.

ટોળું પણ આનંદમાં આવી ગયું. તાળીયો પાડવા લાગ્યું, તેણે માંસ મદિરા આપ્યા. ટોળાએ તે લઈ લીધા પણ સ્ત્રીને છોડી નહિં.

કુંડાળામાં રહેલો માણસ ક્રોધે ભરાયો. તેણે ત્રાડ પાડી એક બરછીનો ધા તે ટોળા તરફ કર્યો. જેના હાથમાં સ્ત્રી હતી તેના તરફ તે બરછી આવી. તે ખસી ગયો છતાં તેના હાથે જરી ઇબ્બ થઈ ને હાથમાંથી સ્ત્રી છૂટી ગઈ. સ્ત્રી ધબ દબને નીચે પડી ને પડતાંની સાથે ભડકો થઈ ગઈ. ટોળું વિખરાઈ ગયું.

ઘણો સમય ગયો છતાં તે ચારે તરફ ચક્રોર નજર ફેરવતો ટટ્ટાર બેઠો હતો. ફરી એ કાળા આકારો ન આવે તે માટે કુંડાળાની ફરતું કાંઈક છાંટી, કાંઈક બપ ગણી તે સ્વસ્થ થયો.

એમ કરતા મધ્ય રાત્રિ વીતી ગઈ. આકાશમાં અશ્વિની નક્ષત્ર પણ પશ્ચિમ તરફ ઢળવા લાગ્યું. ‘ પાછલી રાતે પિશાચો-નું બળ ઘટી જાય છે ’ એ કથનના સંસ્કારે તેણે શાન્તિ અનુભવી. તેને લાગ્યું હવે કોઈ આ તરફ ફરકશે નહિં. અત્યાર સુધીના શ્રમથી તે પણ ભૂખ્યો થયો હતો. બળિ દેતાં વધ્યું હતું તે તેણે આરોગ્યું ને સ્વસ્થ થયો.

*

*

*

પ્રભાત થયું. કપડા ખંખેરીને તે ઊઠ્યો. વિજેતાની ઢળે ચાલતો ગામમાં આવ્યો. ન્હાઈ ધોઈ તૈયાર થઈને તે રાજસલામાં ગયો.

દીવાળીનો દિવસ હતો રાજસલા ચિહ્નકાર ભરાયેલ હતો. ઉચિત આસને બધા બેઠા હતા. રાજા અનેક ભેટ આપતો ને સ્વીકારતો હતો.

પ્રસંગ આવ્યો એટલે શિવભૂતિને રાજાએ ખૂબ સત્કાર્યો, સન્માન્યો ને સાબાશી આપી કહ્યું.

“ શિવભૂતિ ! તું ખરેખર સહસ્રમદ્ધ છે. મારા કળાકુશળ માણસો પણ તારી આગળ હારી ગયા. તારી બહાદૂરી પાસે ડરાવવા માટે કરેલા તેમના સર્વ પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડ્યા. કાળી ચૌદશની ગમગીન રાત્રિ તેં એકલા સ્મશાનમાં પસાર કરી. તારા રોમમાં પણ ભયનો સંચાર ન થયો એ સામાન્ય વાત નથી. તું અહિં રહે. મારા રાજ્યની સેવા કર ને જીવનને સુખી બનાવ. તારા જેવાની રાજ્યને જરૂર છે. ”

“ મહારાજ ! આપ જેવા પ્રતાપી પુરુષો જ્યાં રાજ્ય કરતા હોય ત્યાં પ્રજાને ભય કેમ હોય ? ન જ હોય. આપની કૃપા છે તો હું પણ નેકીથી રાજ્યની સેવા કરવા તૈયાર છું. મારા યોગ્ય જે કોઈ કાર્યની આપ આજ્ઞા ફરમાવશો તે આ સેવક પ્રાણની પણ પરવા કર્યા વગર પાર પાડશે. ”

એ પ્રમાણે પ્રત્યુત્તર વાળી, નમન કરી, શિવભૂતિ પોતાને સ્થાને બેઠો. વળતી પ્રભાતથી તેણે રાજ્યમાં સારા અધિકાર-વાળી નોકરી સ્વીકારી લીધી.

(૨)

મથુરાનો વિજય ને સ્વચ્છન્દતા—

રથવીરપુરનો રાજા બહુ બલવાળો ન હતો પણ તેની

મહત્વાકાંક્ષા જબરી હતી. તેની રાજ્યવિસ્તાર વધારવાની તીવ્ર અભિલાષાને કારણે આબુખાબુના સીમાડાના રાજાઓ સાવધાન રહેતા. અવારનવાર નાના મોટા યુદ્ધો ચાલુ જ રહેતા. સહસ્રમહલ શિવભૂતિ જેવો સાહસિક યોદ્ધો મળ્યા પછી રાજાની આકાંક્ષા વિશેષ સતેજ બની હતી.

એકદા તે રાજાએ સૈનિકોને આજ્ઞા કરી કે “ જાવ, મથુરા ઉપર ચઢાઈ કરો.” સૈનિકોએ તૈયારી કરી મથુરાના વિજય માટે પ્રયાણ કર્યું. અમુક દૂર ગયા પછી સર્વે અટકી ગયા ને વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘ કઈ મથુરા જીતવી ? ’

એકે કહ્યું—અહિં નજીકમાં નાની મથુરા છે, તેના ઉપર હલ્લો કરીએ; કારણ કે મહારાજાએ સામાન્યપણે મથુરા જીતવાનું કહ્યું છે. અમુક જ મથુરા એવું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું નથી.

બીજાએ કહ્યું—સાચી વાત છે. પાંડુ મથુરા જીતવી સહેલી નથી. ત્યાંનું સૈન્ય બળવાન અને કેળવાયેલું છે. આ નાની મથુરામાં ક્ષત્રીયો તો પછી ત્યાંનો વિચાર !

એ પ્રમાણે વિચાર ચાલતો હતો ત્યાં શિવભૂતિએ આવીને કહ્યું કે—“ કેમ અટકી ગયા છો ? શું વિચાર કરો છો ? ”

સૈનિકોએ જણાવ્યું—“ મથુરા જીતવા નિકળ્યા છીએ તો કઈ મથુરા જીતવી તેની વાત ચાલે છે. એક સાથે બે તો જીતી શકાય નહિં. તેમાં પણ પાંડુ મથુરા જીતવી એ બાબત ખેલ નથી, માટે નાની મથુરા તરફ જવાનું નક્કી કરીએ છીએ.”

“ તમે એવા નિર્બલ વિચાર કેમ કરો છો ? માણસ ધારે તે કરી શકે છે. આપણે પાંડુમથુરાને કેમ પહોંચી ન શકીએ ? ” શિવભૂતિએ જણાવ્યું.

“ તમારું કહેવું બરાબર છે પણ બળીયા સાથે બાથ

ભીડતા પહેલાં આપણે આપણી તાકાત તો જોવી જોઈએ ને ! ક્યાં આપણે મુઠીભર માણસો ને ક્યાં તે ? તેની પાસે નવનવી જાતના શસ્ત્રો છે. શું જાણી જોઈને ત્યાં મરવા જવું ? ” સૈનિકોએ સૂચવ્યું.

“ તમારી આવી સત્વહીન વાતો મને પસંદ નથી. હું તે સાંભળવા માગતો નથી. આપણે ઓછાં છીએ, આપણી પાસે સાધન નથી, બળ નથી વગેરે નિર્માલ્ય વાતો છે. માથાભારે એક માણસ હજારોને ભારે પડે છે માટે તૈયાર થઈ જાવ, આપણે બન્નેને જીતીશું. ચાલો કૂચ કરો. ” શિવભૂતિએ પડકાર્યું.

સૈનિકોએ વળી પૂછ્યું કે “ તમે કહો છો પણ તે બને કેવી રીતે ? વિચાર કરીને પગલું ભરીએ તો પાછું ફરવું ન પડે. સાહસ કરીને પસ્તાવા કરતા ધીરે ધીરે આગળ વધવું એ વ્યવહારુ છે. એટલે એક સાથે બન્ને મથુરાને જીતવી એ અશક્ય છે. ”

“ તમારી વ્યવહારુ વાતો તમારી પાસે રહેવા ઘો. મારે તેનું કામ નથી. જાવ તમે નાની મથુરા તરફ પ્રયાણ કરો. હું પાંડુમથુરા જઈ છું. ” શિવભૂતિએ સ્પષ્ટ સંભળાવી દીધું ને સૈન્ય આગળ વધ્યું.

*

*

*

પાંડુ મથુરા પહાડી પ્રદેશમાં વસી હતી. શિવભૂતિએ તે પ્રદેશને તપાસી લીધો ને એક વિકટ સ્થળે પોતાનો અફો જમાવ્યો. ધીરે ધીરે લાગ જોઈને તે મથુરાની આસપાસના પ્રદેશને વશ કરતો ગયો. લૂંટ કરી. ધાડ પાડી સબળ બનતો ચાલ્યો. આ કામ તે એવી રીતે કરતો કે મથુરામાં તેની જાણ ગંભીરપણે પહોંચતી નહિં.

પોતાના બળ ઉપર મુસ્તાક થયેલી મથુરા પ્રમાદમાં પડી હતી. અનેક શત્રુઓને પાછા પાછા બદલ મથુરાના સૈનિકો મદમસ્ત બન્યા હતા. વિજયના ઘેનમાં ડોલતી મથુરા નિશ્ચિન્ત-પણે એશઆરામમાં મશગૂલ હતી.

શિવભૂતિએ આ સર્વ જાણી લીધું. એકદા અવસર જોઈને તે થોડા સૈન્ય સાથે મથુરા ઉપર ત્રાટક્યો.

અચાનક હલ્લાથી મથુરાના કુશલ લડવૈયાઓ પણ ગભરાઈ ગયા. સૈન્યમાં નાસલાગ થવા લાગી.

મરણીયા બનેલા શિવભૂતિએ સહેલાઈથી મથુરાનો કબજો મેળવ્યો. વિજય વરી, સત્તા સ્થાપી, તે રથવીરપુર તરફ પાછો વળ્યો.

*

*

*

રથવીરપુરના રાજાએ શિવભૂતિના આ પરાક્રમની વાત સાંભળી ત્યારે તે ખૂબ ખુશ થયો. મોટી મથુરા-પાંડુ મથુરા પોતાના કબજામાં આવશે તે તો તેણે સ્વપ્નામાં ય નહોતું ધાર્યું. તે કાર્ય સહેલાઈથી પતાવીને આવેલ શિવભૂતિનો રાજાએ આદરભરપૂર્વક પુરપ્રવેશ કરાવ્યો, ખૂબ સન્માનથી નવાજ્યો. મોટો ઇલકાબ અર્પ્યો ને કહ્યું :

“ શિવભૂતિ ! તારી આ બહાદુરી ને કાર્યકુશલતાથી હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું. તું જે જોઈએ તે માંગી લે, તારે જે ઇચ્છા હોય તે આપવા હું ખુશી છું. ”

“ મહારાજ ! આપની કૃપાદષ્ટિ એ મારે મન સર્વસ્વ છે. બાકી મારા આ વિજયની પ્રાપ્તિ મને મળે ને હું સ્વસ્થપણે-સ્વતંત્ર-પણે પ્રવૃત્તિ કરી શકું. મારી પ્રવૃત્તિમાં મને કોઈ રોકટોક ન કરે એટલું આપ કરો, એ જ મારી ઇચ્છા છે. ” શિવભૂતિએ પોતાની ઇચ્છા જણાવી.

“ જા તું જે લઈ આવેલ છે તે તને બક્ષીસ કરવામાં આવે છે. ને તને યથેચ્છ વિહરવાની છૂટ આપવામાં આવે છે. ”
રાજાએ તેની બન્ને માંગણી સ્વીકારી.

મથુરાની આવકને ભોગવતો શિવભૂતિ સ્વસ્થપણે વિહરે છે ને દિવસો પસાર કરે છે.

(૩)

માતાની ટકોર ને માનહાનિ—

સ્વચ્છન્દ એ ખૂરી ચીજ છે. સ્વચ્છન્દથી ઇન્દ્રિયોના ઉન્માદ બેકાબૂ બને છે. સ્વચ્છન્દીને કાર્યાકાર્યનો વિવેક રહેતો નથી. તે પોતાની જવાબદારીનું ભાન ગુમાવી બેસે છે. તેને એક એવું મિથ્યા ગુમાન હોય છે કે મને કોઈ રોકનાર નથી. હું ગમે તેમ કરી શકું છું.

શિવભૂતિને મળેલ સ્વચ્છન્દતા તેવા જ પ્રકારની હતી. મન-કાવતું વર્તન કરવાની છૂટ મેળવ્યા પછી તેનું જીવન અતિશય અનિયમિત બન્યું હતું. ન તો તેના ખાવા-પીવાના ઠેકાણું હતા કે ન હતા બેસવા સૂવાના ઠેકાણું. સમય બે સમયે તે ઘેર આવતો ને થોડાઘણા ઉત્પાત મચાવી ચાલ્યો જતો.

તેના ઘરમાં તેઓ ત્રણ જણા મુખ્યત્વે હતાં. એક તે પોતે, બીજી તેની માતા ને ત્રીજી તેની કુળવતી ખાનદાન પત્ની.

પોતાના ગમે તેવા સ્વામીને તે સતી સ્ત્રી હેવ માની આરાધતી. રાત્રિએ તે ગમે ત્યારે-કોઈ વખત બાર વાગે તો કોઈ વખત બે વાગે આવે ત્યાં સુધી તે તેની પ્રતીક્ષા કરતી-રાહ જોતી બેસી રહેતી. તેનું ધ્યાન ધરતી, ભોજન પણ કરતી નહિ. સ્વામીને જમાડીને જમતી.

સ્વચ્છંદે ચડેલા સ્વામીને આ સાધ્વી સ્ત્રીની સેવાની કાંઈપણ કિંમત ન હતી. ધમધમાટ કરતો તે આવતો, સ્ત્રીને ધમકાવતો, કાંઈપણ ભૂલ થાય તો મારતો ને ચાલ્યો જતો.

એ પ્રમાણે તેના અને તેના કુટુંબના દિવસો પસાર થતા હતા. દિનાનુદિન શિવભૂતિમાં એક પછી એક દુર્ગુણ ધર કરતા જતા હતા. મદિરાપાન ને દૂતખેલન તો તેના જીવનસાથી બન્યા હતા. સ્વચ્છંદે તેનું પતન કરાવ્યું હતું.

શિવભૂતિની પત્નીએ પરણ્યા પહેલાં-કુમારી અવસ્થામાં શિવભૂતિના બહાદૂરી-સાહસિકતા વગેરે સાંભળ્યા હતાં, તેથી તેણે પોતાના જીવનની બહાર માણવાના કોડ સેવ્યા હતા, અનેક અભિલાષો વિચાર્યા હતા, આશાના હવાઈ મહેલ ચણ્યા હતા; પણ પરણ્યા પછી-સાસરે આવ્યા બાદ બધું ય આથમી ગયું. મનની મનમાં જ રહી ગઈ. સ્વામીનો સ્નેહ એ શું ચીજ છે? તેનો અનુભવ પણ તેને ઝાંઝવાના જળ જેવો જણાયો.

એ સર્વ છતાં તે સ્ત્રી અબળા પોતાની ફરજ અદા કરવામાં ચૂકતી નહિં એ ગજબ હતો. સ્વામીની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવા, તેને રાજી રાખવા તે સ્ત્રીએ પોતાનું શરીર નીચોવી નાંખ્યું હતું.

*

*

*

એકદા તે સ્ત્રી વસ્ત્રો બદલતી હતી-પહેરતી હતી. તેની કાયા ખુલ્લી હતી. સામે થોડે જ દૂર તેની સાસુ બેઠી હતી.

તેની નજર પોતાની પુત્રવધૂ પર પડી. સુકલ લકડી જેવું તેનું શરીર શિવભૂતિની માતાએ જોયું. તે વિચારમાં પડી ગઈ. આ શું? તેણે પોતાની પુત્રવધૂને પાસે બોલાવી બેસારીને પૂછ્યું: “પુત્રી! ધનધાન્યથી ભરપૂર આ ઘરમાં શેની ખોટ છે કે તારું શરીર આટલું બધું ક્ષીણ ને દુર્બલ થયેલું જણાય છે?”

પ્રથમ તો સારુ હતું, હવે શું છે ? શું તને કોઈ વ્યાધિ-રોગ થયો છે ? શું કોઈ તરફથી કાંઈ દુઃખ પડે છે ? કોઈ જાતની ચિન્તા વળગી છે ? છે શું ? જે હોય તે જણાવ-વાત કર તો તેનો ઉપાય થાય. શરમાવાની કાંઈ જરૂર નથી. ‘શરમાય તે કરમાય’ માટે જે હોય તે કહે. અહિં મને તું વાત નહિં કર તો કહીશ કેને ? અહિં તારું ખીન્નું છે કોણ ? ” આટલે દિવસે પોતાની સાસુના આવા સ્નેહાળ વચનો-પુત્રી જેવું સમ્બોધન-સુખદુઃખના પ્રશ્નો સાંભળી તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. તે રડી પડી. તેને પોતાની સાસુ આજ અનુપમ લાસી. તે કાંઈ બોલી શકી નહિં.

તેને રડતી જોઈને તેની સાસુએ તેના દુઃખનું કાંઈ ગંભીર કારણ કહ્યું. તેને વધુ પાસે ખેંચી, ગોઢમાં લીધી. વાંસે હાથ ફેરવ્યો ને વળી પૂછ્યું-“ જોઈને ! એવું તે તારે માથે શું છે ? કે તું કાંઈ કહેતી નથી. આમ રોયા કરે છે. સ્પષ્ટ વાત કર-મારી પાસે કંઈપણ છાનું રાખવાનું કારણ નથી. ”

તે શાન્ત થઈ. ઘણા દિવસનું ભરાયેલ દુઃખ તેણે પોતાની માતા સમાન સાસુ પાસે ઠલવ્યું. તેણે જણાવ્યું—

“માતાજી ! આપને હું શું કહું ? અહિં મને ખાવાપીવાની, પહેરવા ઓઢવાની કોઈ જાતની ખામી નથી. કામનો એવો બોજો નથી કે મારે દિવસ રાત તેનો ઢરડો કરવો પડે. આપના પુત્રના પ્રભાવથી મારી સામે કોઈ ઊંચી આંખ કરી જોઈ શકે એવું પણ નથી. પણ તેથી શું ? આપ એક સ્ત્રી છો એટલે સમજી શકો કે સ્ત્રીહૃદયને શું જોઈએ. આપના પુત્રના પ્રેમ વગરના દુનિયાના રાજ્યને હું શું કરું ? મારા કોઈ મોટા પાપે સ્વામીના સ્નેહથી હું તદ્દન વંચિત રહી છું. એક સન્તાન પણ હોત તો તેના પર મારું મન ઠરત. તેને જોઈને રમાડીને

રાજી થાત; પણ તે પણ નથી. પૂર્ણિમાના ચન્દ્રની પ્રતીક્ષા કરતી કુમુદિનીની માફક હું રાત્રિએ તેમની રાહ જોઈને રહું છું ત્યારે અન્ધારીયાના અન્તિમ દિવસોના ખંડિત ચન્દ્ર જેવા તેમનું પાછલી રાતે આગમન થાય છે ને અસ્ત થતાં વાર લાગતી નથી. કોઈ કોઈ વખત તો સૂર્ય સમા પ્રચંડ-તીક્ષ્ણ કિરણ ફેંકી મને કરમાવે છે. બૂખ તરસ સહન કરતી તપસ્વિની સમી હું તેઓ શરદના પૂર્ણ ચન્દ્ર બની મારા પર સુધા વરસાવે એટલું જ ઈચ્છું છું. દિનરાત એ જ ચિન્તવું છું. એમને પ્રસન્ન કરવા કોઈ પણ જાતની બૂઝ કરતી નથી. સેવામાં ખડે પગે રહું છું. મારી અન્દરની આ વેદનાએ મને શોષી છે. મારી ક્ષીણતાનું કારણ એ એક જ છે. ”

• પુત્રવધૂ પાસેથી પોતાના પુત્રની આવી વિષમ પરિસ્થિતિ જાણી શિવભૂતિ ઉપર તેની માતાને અત્યન્ત રોષ ઉપજ્યો. તેણે પોતાની વહુને આશ્વાસન આપ્યું ને કહ્યું—

“ પુત્રી ! તું ચિન્તા ન કર. આજે રાત્રે હું તેને ઠેકાણે લાવી દઈશ. આજે તારે જાગવાની જરૂર નથી, હું જાગીશ. ખારણા હું ઊઘાડીશ. તું નીરાંતે સૂઈ જજે. મને ખબર નહિ કે વાત આટલી હદ સુધી પહોંચી છે. ઠીક હવે તેની વાત ! ”

*

*

*

“ ઔર એક દાવ ખેલીયેજી, કયા ડેર હોતી હૈ ? અબી તો ખાર હી બજા હૈ. નસા ઉતર ગયા હો તો લીજીએ લહે-જત જરા શરાબકી જનાબ ! ”

એમ કહી એક ખેલાડીએ શિવભૂતિને જૂગારના રંગમાં લીધો. મદિરાની મસ્તીમાં ચડાવ્યો. ઘરનું ભાન બૂલાવ્યું. રાતને દિવસ સમજાવ્યો.

રાત્રિના બે વાગ્યા એટલે જૂગારમાં કેટલીયે હારજીત કરી, શ્રમિત બની તે ઘર તરફ આલ્યો. મદ્દ ઝરતાં ગજની માફક ડોલતો, ઘેઘૂરનયને તે ઘેર પહોંચ્યો.

સુંદર આલિશાન તેનું ઘર હતું. ઘરને છાજે તેવી ઘરમાં ગૃહિણી હતી. છતાં તેને તે ગમતું ન હતું. તેને તે નહોતું ગમતું કારણકે તેને વ્યસન ગમતા હતા. વ્યસન ઘરમાં ન હતાં; તે બહાર હતાં. વ્યસનથી તે વિકૃત થયો હતો. ઘરમાં સંસ્કૃતિ હતી, વિકૃતી ન હતી. ઘરમાં શૃંગાર હતો, વિકાર ન હતો. એટલે જ વિકારને વશ થયેલ તે ઘરમાં બહુ ટકતો નહિં. વિકારની શોધમાં તે બહાર ભટકતો. તેને બહાર વિકાર મળતો ને તે રાજી થતો. ન છૂટકે તે ઘેર આવતો ને આવ્યો તેવો આલ્યો જતો.

તે ઘેર આવ્યો, બહાર એટલા ઉપર થોડી વિશ્રાન્તિ લીધી ને પછી બારણા ખોલવા માટે સાંકળ ખખડાવી, પણ બારણાં ઊઘડ્યા નહિં. તેણે ફરી જોરથી સાંકળ ખખડાવીને ખૂમ મારી.

“શું કોઈ સાંભળતું નથી ! બધાં બહેરાં છો ? બહાર હું ક્યારનો ઊભો છું ને બારણા કેમ ખોલતા નથી ?”

અવાજ અન્દર પહોંચ્યો, છતાં બારણા તો બંધ જ રહ્યા. અન્દરથી જવાબ મળ્યો.

“કોણ છો તું ? આટલું બધું તું કોના જોરે ખોલે છો ? રાત આખી રખડી ભટકીને અત્યારે અહિં આમ આલ્યો આવે છો, તે શરમ નથી આવતી ! રોજ ને રોજ તારી રાહ જોઈ બેસી રહેવા કોણ નવરું છે ? બેશરમ ! કુલાંગાર ! તને ઘરનું કે કુલનું ય ભાન નથી. જા ! આલ્યો જા ! જ્યાં

બારણા ઊઘાડા હોય ત્યાં પડ્યો રહેજે. આજે બારણાં નહિં ઊઘડે. અહિં આવવું હોય તો મર્યાદાપૂર્વક આઠ વાગ્યાની અન્દર આવી જજે. નહિં તો ભમ્યા કરજે. ”

શિવભૂતિની માતાએ શેષમાં ને શેષમાં તેને સખત સંભળાવી દીધું.

સ્વચ્છન્દમાં ઉછરેલા શિવભૂતિએ આજ સુધી કોઈની ટકોર પણ સાંભળેલી નહિં. આજ તેને પોતાની માતાના વચન તીક્ષ્ણ મર્મવેધી બાણ જેવા લાગ્યા. પોતાનું સ્વમાન ઘવાતું લાગ્યું. જેની પ્રવૃત્તિને ખૂદ રાજ પણ અટકાવતા નથી તેને માતાનો ઉપાદાંભ અસહ્ય જણાયો. જવાબ આપ્યા વગર જ તે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

માનહાનિની વેદનાએ તેના જીવનમાં પરિવર્તન જગવ્યું. પરાધીન જીવનના હેતુભૂત સંસાર ઉપર કંટાળો ઉપજ્યો. આગારથી-ગૃહવાસથી ઉદ્વિગ્ન થઈ તેણે પોતાનો રાહ ફેરવવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ઘરને છોડી તે માર્ગ ઉપર આવ્યો. ધૂનમાં ને ધૂનમાં તે રસ્તો કાપવા લાગ્યો.

(૪)

દીક્ષાગ્રહણ ને રત્નકમ્બલની પ્રાપ્તિ--

યા નિશા સર્વભૂતાનાં, તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ॥

યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ, સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥

અજ્ઞાની આત્માઓની જે રાત્રિ છે તેમાં સંયમી જાગે છે. જ્યાં અજ્ઞાનીઓ જાગે છે તે જ્ઞાની-જ્ઞાનલોચનથી વિશ્વને વિલોકતા મુનિને રાત્રી છે. આ ઉદ્વિગ્નને યથાર્થ ચરિતાર્થ

કરાવતા, મોઢ મુંઝાયેલાને નહિં સૂઝતા મુક્તિમાર્ગમાં વિચરનારા, માયાની મજા માણતા માણસોના સંસારને અન્ધાર માની તેથી દૂર દૂર રહેનારા મુનિઓ રથવીરપુરની બહાર આવેલા દીપક નામના ઉદ્યાનમાં વિરાજતા હતા.

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી આર્યકૃષ્ણસૂરિજી મહારાજના શાસનનું પાલન કરતાં મુનિઓ રાત્રિનો તૃતીય પ્રહર પૂર્ણ થવા આવ્યો એટલે શયનનો ત્યાગ કરી, આવશ્યક વિધિવિધાનમાં નિયુક્ત થયા. કેટલાએક યોગોદ્ઘાટી મુનિઓ યોગવિધાનો કરતા હતા. કેાંઈ ધ્યાનસ્થ રહી આત્મચિન્તનમાં મસ્ત હતા. કેાંઈ કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર રહ્યા હતા. કેાંઈ માળા ફેરવી જાપ કરતા હતા. રાત્રિના નીરવ વાતાવરણમાં મુનિઓના પવિત્ર ક્રિયાકાંડોની પુણ્યપ્રભા ચારે તરફ પ્રસરતી ઉદ્યાનના અણુએ અણુને શાન્તિ અને લવ્યતા અર્પતી હતી.

શિવભૂતિ-માતાથી તિરસ્કાર પામેલો શિવભૂતિ ધીરે ધીરે માર્ગે આગળ ચાલ્યો. ઊઘાડા દ્વારની શોધમાં તે આગળ વધ્યો.

જગત્ નિદ્રામાં હતું. જગત્ લયમાં હતું. લવલયથી ભીત આત્માઓના બારણા બંધ હતા. તે જગત્ને લયમાં જ છોડી શિવભૂતિ દીપક ઉદ્યાનમાં આવી પહોંચ્યો. શમ-શાન્તિના દિવ્ય વાતાવરણથી મહેકતા ઉદ્યાનમાં પગ મૂકતાં જ તેણે શાન્તિ અનુભવી, તેનો ઉકળાટ શમી ગયો.

શાન્તિના સામ્રાજ્યમાં આગળ વધતો તે અણુગારોનો જ્યાં વાસ હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં બારણા ખુલ્લા હતાં, બંધ ન હતાં.

ઉપાશ્રયના દ્વાર આઠે પહોર, સાઠે ઘડી, ચોવીશે કલાક ઊઘાડાં જ રહે છે. ત્યાં ભીતિ જેવું કાંઈ નથી હોતું કે બંધ કરવા પડે.

શિવભૂતિ ત્યાં પહોંચ્યો. ઉપાશ્રયની મધ્યમાં જ વિરાજેલા આચાર્ય મહારાજશ્રીના દર્શન કર્યા. તેઓ પૂજ્યશ્રીના ચરણમાં નમન કરી મસ્તક ઝુકાવી તે ત્યાં બેઠો.

આચાર્ય મહારાજે તેને ધર્મોપદેશ આપ્યો.

શિવભૂતિએ તેઓ પૂજ્યશ્રીના મધુર વચનો હૃદયમાં ઉતાર્યા. અન્તઃકરણમાં અજવાળું થતું હોય તેમ તેણે અનુભવ્યું. તેને શાન્તિનો સાચો રાહ સાધુધર્મમાં જ સમજાયો. સંયમ સ્વીકારવાની તેને વૃત્તિ થઈ. પોતાના જીવનને ટૂંકમાં જણાવી તેણે પૂજ્ય મહારાજશ્રીને કહ્યું-વિનતિ કરી :

“ લગવન્ ! મને સંયમ આપી આપની છાયામાં રાખો-મારો ઉદ્ધાર કરો. ”

“ ભદ્ર ! આમ આવેશમાં દીક્ષા લેવા કરતાં તું સમર્થ છો. એટલે તારા સ્વજનોને સમજાવીને આવ, તારા સ્વજનોની સહમતિથી સંયમ લઈશ તો સર્વની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ થશે. ”

આચાર્ય મહારાજશ્રીએ સમજુતિથી કાર્ય કરવા કહ્યું.

મનસ્વી શિવભૂતિ ફરી ઘરે જાય ને સ્વજનોને સમજાવે એ શક્ય ન હતું. તેણે ત્યાં ને ત્યાં સ્વયં લોચ કરી વેષ ધારણ કર્યો. આચાર્ય મહારાજે વિચાર્યું : હવે શું ? આ કૃત્યની જવાબદારી આપણા ઉપર જ આવશે માટે હવે તેનું પાલન કરવું જ ઉચિત છે. વિધિવિધાન કરાવી રાજ્યમાન્ય છે એટલે કદાચ ઉપદ્રવ થાય એમ વિચારી સીધ ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા.

*

*

*

ઉપરના પ્રસંગને વર્ષો વીતી ગયાં. શિવભૂતિ મુનિ અનેક શાસ્ત્રોત્તું અધ્યયન કરી વિદ્વાન્ બન્યા હતા. જનતાને સારી

રીતે સમજાવી શકવાની તેમણે તાકાત કેળવી હતી. વ્યાખ્યાન આપી લોકોનું આકર્ષણ કરવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. માણસો પર તેમનો પ્રભાવ પડતો. તેમની શક્તિની ખ્યાતિ ચોમેર પ્રસાર પામી હતી.

રથવીરપુરના રાજા ને પ્રજા બન્ને તેમની નામનાથી ગૌરવ અનુભવતા હતા, અને ચિરસમય થયો એટલે શિવભૂતિને રથવીરપુરમાં લાવવા માટે લાવના સેવતા હતા.

રાજા અને પ્રજાની લાવભરી વિજ્ઞાપિત્રી પૂજ્યાચાર્ય મહારાજશ્રી સાથે શિવભૂતિ મુનિ રથવીરપુર પધાર્યા. જનતાએ સારો સત્કાર કર્યો. તેમની દેશનાથી સર્વે રંજિત થયા. દિનાનુદિન ત્યાં ધર્મલાવના-લક્ષિત ને પુણ્ય કાર્યો વધતે ઉત્સાહે થવા લાગ્યા. એકદા રાજાએ શિવભૂતિ મુનિને-કર્મશૂર જેવા જ ધર્મશૂર નીકળેલ છે વગેરે વચ્ચનોપૂર્વક પ્રશંસા કરી પ્રેમપૂર્વક એક મહામૂલી રત્નકંબલ વહોરાવીને પોતાની લક્ષિત વ્યક્ત કરી.

શિવભૂતિએ લાવપૂર્વક તે કમ્બલનો સ્વીકાર કર્યો. કમ્બલની પ્રાપ્તિ પછી શિવભૂતિના અહત્વ અને મમત્વ વધ્યા. છપાઈને રહેલી એ જોડલીએ તેમના હૃદય ઉપર કબજો મેળવ્યો.

પોતાના ઉપર એક સમ્રાટનો કેટલો સ્નેહલાવ છે તેના પ્રતીક તરીકે બહુમૂલ્ય તે કમ્બલને ક્ષણ પછી તેઓ વેગળી મૂકતા નહિં. રાત્રિએ વીંટીયામાં વીંટાળી મસ્તક નીચે જ રાખતા. રત્નકમ્બલે તેમના જીવનધ્યેયમાં-સંયમમાર્ગમાં પરિવર્તનના બી વાળ્યા; ખરેખર માયાની માયા અકળ છે.

(૫)

મમત્વ ત્યાગ માટે આચાર્યમહારાજશ્રીનું સમજાવણું ને શિવભૂતિનું વિમાર્ગગમન—

આચાર્ય મહારાજશ્રીએ જ્યારે જાણ્યું કે રથવીરપુરના રાજાએ શિવભૂતિને એક બહુમૂલ્ય રત્નકંબલ વહોરાવી છે, ને શિવભૂતિએ તેનો પોતાને પૂછ્યા સિવાય સ્વીકાર કર્યો છે ત્યારે તેઓશ્રીના હૃદયમાં શિવભૂતિના અધઃપતનની એક આશંકા જન્મીને શમી ગઈ.

શિવભૂતિ જ્યારે વન્દન કરવા માટે આવ્યા ત્યારે પૂજ્ય-શ્રીએ તેમને કહ્યું—

“ શિવભૂતિ ! આપણે નિર્ઐશ્ય મુનિઓ કહેવાઈએ. આપણને આવી રત્નકંબલ જેવી મહામૂલી વસ્તુ ગ્રહણ કરવી કદપે નહિં. તે વસ્તુઓ મમત્વોત્પાદક છે. તેથી મૂર્છા જન્મે છે. મૂર્છાથી પંચમ મહાવ્રતની વિરાધના થાય છે. તેવી ચીજોની સાચવણી માટે કાળજી રાખવી પડે છે. ઘડી પણ રેડી મૂકીને જતા જીવ ચાલતો નથી. જ્ઞાનધ્યાનમાં તેથી વિક્ષેપ પડોંચે છે, માટે તેને તું શીઘ્ર ત્યજ દે. ”

“ ગુરુમહારાજ ! આપનું કહેવું યથાર્થ છે પણ મહારાજાએ પ્રસન્ન થઈ પ્રેમપૂર્વક ભક્તિ દર્શાવીને આ કંબલ વહોરાવી છે. તેવા મહાન્ રાજાઓ મુનિઓ ઉપર આવો અનુરાગ ધરાવે છે તે પ્રસિદ્ધિથી જનતા આર્હત ધર્મમાં વિશેષે જોડાય એ ઉદ્દેશથી મેં તે સ્વીકારી છે ને હું તેને સાચવું છું; કારણ કે તેવા પ્રતીકો લામ્બા કાળ સુધી રહે તો વધારે સારું. ” શિવભૂતિએ સમાધાન કર્યું.

“ તને મોહ કે મમત્વ નથી એ કહેવા માત્રથી કેમ મનાય ? એ વસ્તુઓ જ મમત્વજનક છે. આજ નહિં તો કાલ તેમાં મૂર્છા જન્મે. આપણને એ શોભે જ નહિં; માટે તારે તે છોડી દેવી જોઈએ. ” ગુરુમહારાજશ્રીએ ફરી કહ્યું.

*

*

*

શિવભૂતિના હૃદયમાં કાંબળ પ્રત્યે મમત્વ પ્રકટી ચૂક્યું હતું. એટલે ગુરુમહારાજશ્રીને કંઈ પણ ઉત્તર આપ્યા સિવાય તે પોતાને આસને આવ્યા. એક બાબુ ડુંકર કામળનો ત્યાગ અને બીજી બાબુ ગુરુમહારાજશ્રીનો નિર્દેશ. એ બેની વચ્ચે તેમનું ચિત્ત ઝોલા ખાવા લાગ્યું. સૂડી વચ્ચે સોપારી જેવી પરિસ્થિતિમાં તે મૂકાયા.

શિવભૂતિના ગયા બાદ, આચાર્ય મહારાજશ્રીએ વિચાર્યું કે આ એક સાધુને આવી કિંમતી કામળ રાખવાની છૂટ આપવાથી બીજા મુનિઓ પણ તેનું અનુકરણ કરી કિંમતી વસ્તુઓ રાખતા થઈ જશે, ને એ રીતે અપરિચ્છી ગણાતા મુનિઓ ધીરે ધીરે પરિચ્છને વશ થઈ પતન પામશે. લંગોટી લેતા ખાવાની માફક જંજળ વધારી મૂકશે. એવું ન બને માટે પ્રથમથી જ આ અટકાવવું જોઈએ.

એક વખત શિવભૂતિ બહાર ગયા હતા ત્યારે આચાર્ય મહારાજશ્રીએ તેનું વીંટીયું મંગાવ્યું. તેમાંથી રત્નકમ્બલ કાઢીને તેના આસનીયા કરી સાધુઓને વાપરવા આપી દીધા. શિવભૂતિ આવ્યા ત્યારે તેમને એ વાતની ખબર પડી. મનમાં ને મનમાં તે સમસર્મા ગયાં. કાંઈ પણ બોલી શક્યાં નહિં.

*

*

*

આગમોનું અધ્યયન ચાલતું હતું. શિવભૂતિ પણ પઠન-પાઠનમાં રસ જમેલ હોવાથી અધ્યયન-ચિન્તન-મનન કરતાં હતાં પણ તેમના મનમાંથી કામલને માટે બનેલ પ્રસંગ ખસતો ન હતો. ગુરુ મહારાજશ્રી અપ્રમત્તલાવે શિષ્યોને શાસ્ત્રોના રહસ્યો સમજાવતા હતા.

એકદા આગમમાં જિનકલ્પનું વર્ણન આવ્યું. વિશદ રીતે આચાર્ય મહારાજે તે કલ્પનું નિર્વચન કર્યું.

તે કદપની મર્યાદા આ પ્રમાણે છે—

સંયમમાં દૃઢતા-સહનશીલતા કેળવાયા બાદ, સ્થવિર-કદપમાં સ્થિરતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી-સામાયિક સંયમ અને છેદોપસ્થાપન ચારિત્ર પરિણમ્યા પછી કેટલાએક મહા-પરાક્રમી પુરુષો, પ્રથમસંઘયણુ-વજ્રઋષભનારાય શરીર ધારણ કરનારા મુનિઓ પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રનો અનુલવ-કરી જિનકદપને આચરે છે.

જિનકદપનું આચરણ અનેક પ્રકારે આરાધવામાં આવે છે. કેટલાએક ઉપધિ પાત્ર વગેરે ઉપકરણ રાખે છે ને કેટલા-એક સર્વસ્વનો ત્યાગ કરે છે.

ઉપધિ પાત્ર વગેરે રાખનારાના આઠ પ્રકાર છે.

૧. (૧) રજોહરણુ-(ઓઘો), (૨) મુહપત્તિ, (૩) પાત્ર, (૪) પાત્રબન્ધન, (૫) પાત્રસ્થાપન, (૬) પાત્ર-કેસરિકા, (પૂંજણી) (૭) પદલાં, (૮) ગુચ્છાં, (૯) પાત્ર-નિર્યોગ, ને (૧૦-૧૧-૧૨) ત્રણ કપડાં એમ બાર ઉપકરણ રાખનારા.

૨. ત્રણ કપડાંને બદલે બે કપડા રાખે તે ૧૧ ઉપકરણધારી.

૩. એક જ કપડો રાખે તે ૧૦ ઉપકરણવાળા.

૪. કપડાં સિવાયનું સર્વ રાખે તે ૯ ઉપકરણવાળા.

૫. ૩ કપડાં, ઓઘો ને મુહપત્તિ એટલું જ રાખે ને પાત્ર વગેરે ન રાખે તે પાંચ ઉપકરણધારી.

૬. બે કપડાં ને ઓઘો મુહપત્તિ રાખે તે ૪ ઉપકરણવાળા.

૭. એક જ કપડો ને ઓઘો મુહપત્તિ રાખે તે ૩ ઉપકરણવાળા.

૮. ફક્ત ઓઘો મુહપત્તિ જ રાખે તે બે ઉપકરણવાળા.

આ આઠ પ્રકારના ઉપકરણધારી અને ઉપકરણ વગરના નવમા એ નવે જિનકલ્પી મુનિઓ અચલ ધૈર્યવાળા હોય છે. તેમને ઓછામાં ઓછું ન્યૂન નવ પૂર્વનું જ્ઞાન હોય છે. અતુલ સહિષ્ણુતા હોય છે. ગમે તે વ્યાધિનો તેઓ ઉપચાર કરાવતા નથી. શુદ્ધ આહાર ન મળે તો છ-છ મહિનાના ઉપવાસ કરે, શુદ્ધ સ્થંડિલ પ્રાપ્ત ન થાય તો છ-છ માસ સુધી નિહારને રોકી રાખે. પોતાના આત્માનું જ શ્રેય: સાધવું એ એક જ નિર્ધાર હોય છે, તેથી તેઓ કોઈને દીક્ષા આપતા નથી. જનતા સમક્ષ સભામાં વ્યાખ્યાન દેતા નથી. ફક્ત ત્રીજા પહોરમાં વિહાર-ગોચરી વગેરે કરે છે. ચોથા પ્રહરની શરુઆતથી બીજા દિવસના બીજા પહોર સુધી કાઉત્સગ્ગ ધ્યાને જ રહે છે. વનમાં કે નગરમાં, કાંટામાં કે કાંકરામાં ગમે ત્યાં હોય તો પણ ચોથો પ્રહર એસે કે તુરત જ ત્યાં ને ત્યાં કાઉત્સગ્ગ ધ્યાને સ્થિર થઈ જાય છે.

આચાર્ય મહારાજશ્રીએ જિનકલ્પને સમજાવીને કહ્યું કે “ એ જિનકલ્પ જમ્બૂસ્વામીજી પછી વિચ્છેદ ગયો છે. પૂજ્યાર્ય મહાગિરિજી મહારાજે જિનકલ્પની તુલના કરી હતી.

આચાર્ય મહારાજશ્રીનું કથન સાંભળી શિવભૂતિ મુનિએ કહ્યું “ મહારાજ ! હું જિનકલ્પનું આચરણ કરવા સમર્થ છું. મારામાં ગમે તે સહન કરવાનું સામર્થ્ય છે. મારે માટે તે કલ્પનો વિચ્છેદ નથી. વાસ્તવિક મુનિમાર્ગ મને તેમાં જ સમજાય છે. આજથી હું આ ઉપકરણ વગેરે સર્વનો ત્યાગ કરું છું.” એમ કહીને શિવભૂતિ દિગમ્બરપણે ગુરુમહારાજ પાસેથી ચાલી નીકળ્યા ને ઉદ્યાનમાં કાઉત્સગ્ગપણે રહ્યા.

*

*

*

શિવભૂતિની જોડેન ઉત્તરાએ પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી.

દિગમ્બરપણે શિવભૂતિ રહ્યા છે તે જાણી બન્ધુસ્નેહે ઉત્તરાએ પણ વસ્ત્રનો ત્યાગ કર્યો ને દિગમ્બરા થઈને ભાઈની પાછળ ગઈ.

ગોચરીનો સમય થયો એટલે ઉત્તરાએ નગ્નપણે જ નગરમાં ગોચરી માટે પ્રવેશ કર્યો. તેનું રૂપ અપૂર્વ હતું. સભ્ય-જનો તેને નગ્ન જોઈને ગ્લાનિ અનુભવવા લાગ્યા. કામીજનો કુદૃષ્ટિથી તેને નીરખવા લાગ્યા.

તે સમયે છબ્બમાં ખેઠેલી એક વારાંગનાએ ઉત્તરાની આ સ્થિતિ ને તેથી ઉત્પન્ન થતું જનતાનું વાતાવરણ નીહાળ્યું. ગણિકાને લાગ્યું કે આવી તપસ્વિનીઓ નગ્ન ભટકશે તો અનર્થ થશે. વેશ્યાઓ પ્રત્યેની લોકોની અભિરુચિ ઓછી થઈ જશે.

ગણિકા ઉપરથી જોઈ રહી છે એટલામાં ઉત્તરા નીચી દૃષ્ટિથી ધીરે ધીરે ચાલતી તે છબ્બ નીચે આવી ત્યારે ગણિકાએ ઉપરથી એક વસ્ત્ર તેના ઉપર નાખ્યું. દાસીને મોકલીને વસ્ત્ર પહેરાવ્યું. લજ્જાના ભારથી દબાયેલી તેણે આનાકાની કરતાં કરતાં પણ સ્વીકાર્યું-પહેર્યું.

ગોચરી લઈને શિવભૂતિ પાસે જઈને તેણે બનેલ સર્વ બનાવ સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યા.

શિવભૂતિએ ઉત્તર આપતાં જણાવ્યું કે-

“ સ્ત્રીઓ નગ્ન ન રહી શકે. તું વસ્ત્ર રાખ. સ્ત્રીને સમ્પૂર્ણ ચારિત્ર સંભવતુ જ નથી.”

ભાઈની અનુમતિથી ઉત્તરાએ વસ્ત્ર રાખવાનું સ્વીકાર્યું.

શિવભૂતિની સમજાવવાની શક્તિ સારી હતી એટલે તેણે એ શક્તિવાળા શિષ્યો કર્યા.

એક કૌંડિન્ય અને બીજા કોટ્ટવીર. કૌંડિન્ય એ જ કુન્દ-કુન્દાચાર્ય. તે બન્નેના અનેક શિષ્યો થયાં. એ પ્રમાણે પરંપરા ચાલી. આજ પણ તે પરંપરા ચાલુ જ છે.

એ પ્રમાણે અભિમાની ને ઉદ્ધત ગૃહસ્થ જીવન જીવી, સંયમ જીવનને અનુસરી, ગર્વવશ દિગમ્બર મતની માન્યતાના બીજકો વાવી, તેના પ્રરૂપક બની શિવભૂતિ અનન્ત કાળ-પ્રવાહમાં તણાઈ ગયા.

*

*

*

નિર્યુક્તિકારે ત્રણ ગાથામાં આ હકીકત નીચે પ્રમાણે જણાવી છે—

છવાસસયાઈં નવુત્તરાઈં, તદ્વિદ્યા સિદ્ધિ ગયસ્સ વીરસ્સ ।

તો બોડિયાણ દિઠ્ઠી, રહવીરપુરે સમુપ્પણા ॥ ૧ ॥

રહવીરપુરં નગરં, દીવગમુજ્જાણમજ્જકળ્હે ય ।

સિવભૂદ્ધસ્સુવહિમ્મિ, પુચ્છા થેરાણ કહણા ય ॥ ૨ ॥

બોડિયસિવભૂદ્ધો, બોડિયલિઙ્ગસ્સ હોદ્ધ ઉપ્પત્તી ।

કોડિન્ન કોટ્ટવીરા, પરંપરાફાસમુપ્પન્ના ॥ ૩ ॥

